

הישיבה השלוש מאות ארבעים ושלוש (שמג)

ביום ט"ז בטבת התשע"ו (28 בדצמבר 2015) בשעה 13:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים עוזי אורנן, שולמית אליצור, סיריל אסלנוב, יהושע בלאו, יעקב בן-טולילה, משה בר-אשר (יו"ר), יוחנן ברויאר, אהרן דותן, עמינדב דיקמן, אבי הורביץ, אברהם טל, מרדכי מישור, אהרן ממן, חיים סבתו, יוסף עופר, משה פלורנטיין, שמואל פסברג, שמא יהודה פרידמן, דוד רוזנטל, אורה שורצולד, עפרה תירוש-בקר;

החברים-היועצים יואל אליצור, יהודית הנשקה, מלכה זמלי;

מנכ"לית האקדמיה טלי בן-יהודה;

המזכירה המדעית רונית גדיש ועובדי המזכירות המדעית קרן דובנוב, ברק דן, רחל סליג, תמר קציר, טובה שטראוס שרברין וצופיה שקלים;

אורחות: חברות הוועדה למונחי הסוציולוגיה לאה הגואל ודבורה קלקין-פישמן.

סדר היום: א. המילון למונחי סוציולוגיה
ב. הכתיב חסר הניקוד – המשך הדיון

א. המילון למונחי סוציולוגיה

מתוך ההקדמה לרשימת המונחים (בהודעה למליאה)

הוועדה למונחי הסוציולוגיה הוקמה בשנת תשנ"ג (1993) בחיפה בשיתוף האגודה הסוציולוגית הישראלית. יום את הקמתה ד"ר שמעון שור, והוא גם עמד בראשה עד שנת תשנ"ז. בהמשך קיבלה עליה את התפקיד ד"ר דבורה קלקין-פישמן מאוניברסיטת חיפה. הרשימה מונה כ-1,900 מונחים בתחומים האלה: מונחים כלליים, אתניות, ארגונים, בריאות, משפחה, תאוריה, תנועות חברתיות. מונחים בגאוגרפיה אנושית שנוספו לרשימה הוסרו ממנה מכיוון שבמקביל פעלה ועדת מינוח בתחום זה באוניברסיטת בן-גוריון. חברי הוועדה: אנשי המקצוע דבורה קלקין-פישמן (יו"ר הוועדה), לאה הגואל, רותי כץ, יצחק סמואל, סמי סמוחה; חבר האקדמיה עוזי אורנן.

חברי הוועדה בעבר: אנשי המקצוע שמעון שור (יו"ר הוועדה עד תשנ"ז); עובדיה שפירא (יו"ר הוועדה בשנים תשנ"ז-תשנ"ח), אורנה בלומן, טובה בנסקי, יהודית שובל; חברי האקדמיה משה אזר (ז"ל), אילן אלדר.

מ' בר-אשר: אני שמח לפתוח את הישיבה בכרכות לחברינו אורה שורצולד ויעקב בן-טולילה. שניהם נבחרו לאקדמיה הספרדית כנציגי הספרדית היהודית – במערב ובמזרח. לברכה נוספת זוכה אורה שורצולד, שמקבלת השנה את פרס מפעל הפיס לאומנויות ולמדעים על שם לנדאו – על חקר הספרדית היהודית.

אנו מתבקשים היום לאשר את המילון פרי עבודתה של הוועדה למונחי הסוציולוגיה, ואני מקדם בכרכה את שתי חברות הוועדה היושבות עימנו: את יושבת הראש דבורה קלקין-פישמן ואת לאה הגואל. אני רוצה להודות לכן על פועלכן ועל שבאתן לכאן היום, ולהודות כמוכן לכל יתר חברי הוועדה בעבר ובהווה. אי אפשר לנו להניח מונחים באקדמיה אלא בעזרת אנשי המקצוע שמכינים את המצע ומדריכים אותנו בהבנת המושגים העומדים מאחורי המונחים.

ר' גדיש: אני באמת נרגשת שהרשימה המפוארת הזאת – המכילה כ-1900 מונחים – מגיעה סוף סוף לתחנתה הסופית. את הוועדה הקים ד"ר שמעון שור, איש הצפון, והיא פעלה בחיפה קרוב לעשרים וחמש שנה. שמעון שור עמד בראש הוועדה עד שנת תשנ"ו, ובהמשך קיבלה עליה את התפקיד ד"ר דבורה קלקין-פישמן. שור כבר אינו יכול להגיע לכאן, אבל אנחנו מקווים להגיש לו את המילון המודפס ולהודות לו על יוזמתו הברוכה אי שם בתחילת שנות התשעים.

ד' קלקין-פישמן: ראוי לציין שחבר האקדמיה עוזי אורנג ליווה את עבודת הוועדה במשך כל השנים האלה בתור נציג האקדמיה.

ר' גדיש: בהחלט. חברי הוועדה כולם רשומים בהקדמה לרשימה. הוועדה עשתה מאמצים גדולים למצוא חלופות עבריות למונחים לועזיים, וברשימה ריכזנו, לפי בקשת אהרן דותן, את כל המונחים שיש בהם חידוש או שהם בכחינת שינוי ממונחים קיימים. לעיתים אימצה הוועדה חידושים מוועדות אחרות, למשל מן הוועדה למונחי מדע המדינה את **פעילנות** ו**פעילן** לאקטיביזם ואקטיביסט – לצד **פעיל**, כמו **פעיל סביבה**; ומן הוועדה למונחי גאוגרפיה אנושית את המונח **עלות** ל-gentrification 'שינוי באזור מגורים כתוצאה מכניסת אנשים מרמה חברתית-כלכלית גבוהה יותר'. בשל אורך הרשימה עבדה ועדת המינוח המרכזית בצורה מיוחדת: כל חבר קיבל עליו לעיין בפלח אחד מן הרשימה ולהעיר עליו את הערותיו. ההערות הועברו לעיונם של אנשי המקצוע בוועדה. הדיון בוועדת המינוח התמקד בחידושים, בשינויי קביעה ובמונחים שהיו עליהם הערות, והוא נערך בשלוש ישיבות. כך הגענו לבסוף לרשימה שלפניכם, ורק שאלות ספורות נותרו לדיון. גם אם לא כולן תוכרענה היום, אני מקווה שנוכל היום לאשר את המילון גם בלי המונחים האלה.

מ' בר-אשר: אכן לפנינו רשימה ארוכה של מונחים, ולפני שנצביע על אישורה עלינו להכריע בחמישה מהמונחים, ואלה הם:

1. אַצִּילַת סְמְכוּיוֹת, הַאֲצֵלַת סְמְכוּיוֹת (delegation of authority, devolution)
2. שְׁתַּפְנוּת, קוֹמוּנִיזְם (communism)

3. אִידֵאולוֹגְיָה, רְעִינָה (ideology)
4. נוֹף הָרְעִינָה, נוֹף אִידֵאולוֹגִי (ideoscape)
5. דְּמִי / דְּמִי (simulacrum)

רקע להצעה דְּמִי / דְּמִי:

לפי הגדרת מילון רב־מילים מדובר במונח פילוסופי שמשמעו "העתק נטול מקור, דימוי ההופך למציאות עצמה (מושג שטבע הפילוסוף הצרפתי ז'אן בודריאר בניתוח הפוסט־מודרניזם)". הצעה קודמת: תּוֹפְעֵת יְצוּג. יסודו של המונח הלועזי במילה הלטינית simulare שמשמעה דמיון. בישיבת ועדת המינוח נאמר כי מדובר במושגים מדומיינים – כמו כסף – שאף כי אין להם קיום של ממש הם מתפקדים במציאות.

שלמה נאה הציע להשתמש במילה דְּמִי על משקל תווי, תנאי. לדבריו בן־חיים הסביר את המושג ההלכתי דמאי – המציין פירות שספק אם הופרשו מהם תרומות ומעשרות – כגזור מן השורש דמ"י, שכן שורש זה מציין בין השאר דבר שאין בטוחים בו (למשל בביטוי 'נדמה לי' בעברית בת ימינו). יואל אליצור הסתייג משימוש במילה דְּמִי והציע דְּמִי.

בהצבעה בוועדת המינוח בין דְּמִי לְדְּמִי היו הקולות שקולים, והוחלט להעביר את המונח להכרעת המליאה.

ר' גריש: השאלה הראשונה היא על אֶצִילַת סְמְכוּיוֹת והאַצְלַת סְמְכוּיוֹת. עד כה היה המונח התקני באקדמיה רק בבניין קל: לאצול ואצילה. ואולם כבר במקרא יש לצד בניין קל, כגון 'וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֶצְלֶתְ לִי פְרָכָה' (בראשית כז, לו), גם שימוש כמה שנראה בבניין הפעיל: "וַיִּירָד ה' פְּעֻנָּה וַיִּדְבֹר אֵלָיו וַיֹּאצֵּל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו" (במדבר יא, כה). מכיוון שבציבור רווח השימוש בבניין הפעיל, לא ראתה ועדת המינוח לאסור את השימוש הזה והציעה את שתי החלופות אצילה והאצלה.

מ' בר־אשר: אני מעדיף חלופה אחת משתיים, ואני מעדיף את אצילה מהאצלה. אבל אם רק האצלה משמשת, האם יש צורך באצילה?

מ' זמלי: אצילת סמכויות עורנה משמשת. גם אני משתמשת בה. חיפוש במרשתת במנוע החיפוש "גוגל" מעלה לה אלפי היקרויות. לפי גוגל האצלת סמכויות רווחת רק פי שניים או שלושה מאצילת סמכויות.

מ' בר־אשר: מה נהוג אצל אנשי המקצוע?

ל' הגואל: האצלת סמכויות שכיחה יותר.

א' טל: דווקא ההיקרות של וַיֹּאצֵּל בכמדבר שקופה יותר מאַצְלַת בבראשית.

י' ברויאר: הפועל נתפס כפועל גרימה: כשאוצלים או מאצילים סמכויות גורמים לאדם או לגוף אחר להיות בעל הסמכות. לכן השימוש בבניין הפעיל נראה טבעי כל כך. אפשר לעמוד על ההיגיון בהעדפת האצלה.

מ' בר-אשר: אנחנו נוהגים ללכת אחר הציבור בכל מקום שלשוננו אינה משובשת.

מ' מישור: ההאצלה בימינו שונה במשמעותה מהאצילה במקרא, וגם מן הטעם הזה אפשר להצדיק את המעבר לבניין אחר.

י' עופר: אני בעד אישור שתי האפשרויות. במשך עשרות שנים הורתה האקדמיה לומר **אָצַל**, והינה יום אחד לא רק שהאקדמיה מתירה לומר **האציל** אלא פוסלת את הצורה שהטיפה לה? אני חושב שזה לא נאה.

א' טל: לא נאה אבל נכון.

מ' בר-אשר: אני מסכים עם יוסף עופר שבמקרה הזה אין ברירה אלא לקיים את שתי הצורות. השאלה היא איזו מהן תובא ראשונה ותיחשב עדיפה.

ה צ ב ע ה

בעד עדיפות לבניין הפעיל (האָצַלָה) – 12

בעד עדיפות לבניין קל (אָצִילָה) – 11

הוחלט: האָצַלָת סְמְכוּיוֹת (לצד אָצִילָת סְמְכוּיוֹת).

ר' גדיש: המונח הבא הוא **שְׁתַּפְּנוּת**, והוא מוצע לצד החלופה הלועזית **קומוניזם**. חברי ועדת המינוח נחלקו בדעתם אם לקבל הצעה עברית למונח **קומוניזם** או להסתפק במילה הלועזית. תוצאת ההצבעה בוועדה הייתה שוויון קולות.

מ' פלורנטיין: אני מבקש לומר דברים כלליים: שורה ארוכה של מילים ברשימת המונחים הזאת אינה רק מונחים בסוציולוגיה. למילים רבות יש שימוש כללי שהוא מעבר לשימוש הצר של אנשי המקצוע. אינני בא לומר שהן היו צריכות להידון בוועדה למילים בשימוש כללי, אבל היה צריך להרחיב עליהן את הדיבור ולספק נתונים מבוררים יותר. חלופה עברית למילה הרווחת **קומוניזם** היא רק דוגמה לכך. כמעט לא ייתכן לדעתי להכריע כאן בגורלה בלי שנדע את כל הנתונים, ובהם גם השיקולים שהנחו את חברי הוועדה לסוציולוגיה בהציעם את ההצעה.

מ' בר-אשר: המילון נשלח לחברי האקדמיה בציפייה לקבלת תגובות והערות. לא ידוע לי שהתבקשנו לספק את המידע המבוקש.

הבעיה במילה **קומוניזם** שהיא הפכה במידה רבה לשם הפרטי של המשטר בברית המועצות.

ע' אורנן: בדיוק לכן יש מקום לחלופה עברית. הקומוניזם מזוהה מדי עם ברית המועצות. לעומתו המונח **שְׁתַּפְּנוּת** אינו מכוון למשטר מסוים, וזה יתרונו. יש ודאי משטרים

שמכנים את עצמם קומוניסטים, ואחרים לא יסכימו עימם. על תופעת הקיבוצים תוכל לומר שותפנות אבל לא קומוניזם.

ד' קלקין-פישמן: המילון הזה נועד לאנשי סוציולוגיה. ייתכן שחוקרים שיציגו את מחקריהם בעברית ירצו להשתמש במונחים העבריים המוצעים בו. אם ישתמשו בו או לא, יחליטו הם. בסופו של דבר זאת לא תהיה החלטת ציבור דוברי העברית אלא ציבור כותבי הסוציולוגיה בעברית, הציבור שהמילון מיועד לו. לא באנו לפסול את המונח קומוניזם, אבל חוקר שירצה להשתמש במונח עברי, תוצע לו החלופה שותפנות. אשר לטענה על מילים כלליות, נכון שמילים כלליות מאומצות במסגרת של תאוריות סוציולוגיות – וזה נכון גם באנגלית, בגרמנית, בצרפתית ועוד ועוד – אבל במסגרתן ניתנת להן פעמים רבות משמעות מיוחדת.

ס' אסלנוב: השפה הערבית מצאה את הדרך לספק חלופות למונחים כמו קומוניזם, ואני חושב שהעברית צריכה ללכת בדרכה למען הדבקות בצביון השמי שלה. אני גם חושב שגישתו של בן-יהודה בחידוש מילים על פי הערבית הייתה נכונה.

ע' דיקמן: גורל שותפנות יוכרע בהצבעה, אבל על המילה קומוניזם אסור לוותר. זה לא רק מונח או שם פרטי לתפיסת עולם; זו תרבות שלמה. אי אפשר למחוק עשרות עמודים בספרות העברית.

ח' סבתו: צריך לשים לב שמונח אחר ברשימה הוא מִשְׁתָּף 'חיי שיתוף', 'חיים בקומונה'.

מ' בר-אשר: אם אין הערות נוספות, נצביע על השאלה אם לקיים את שתי החלופות – העברית החדשה והלועזית הוותיקה – זו לצד זו או שנכריע לטובת אחת מהן.

ה צ ב ע ה

בעד קיום שני המונחים (שְׁתִּפְנוּת, קומוניזם) – רוב גדול
בעד קיום אחד מהם – 6

הוחלט: שְׁתִּפְנוּת, קומוניזם.

מ' פלורנטיין: אני רוצה שיצוין שהצבעתי בעד מונח אחד איננה בעד שותפנות אלא בעד קומוניזם בלבד.

י' ברויאר: אני מעוניין לתמוך בטענה הכללית שהשמיע פלורנטיין, לפחות מכאן ולהבא. ההליך שנקבע לדיון במילים בשימוש כללי הוא הליך מסודר ומפורט מאוד. אם ברשימת מונחים מקצועיים נכללות כמה מילים המשמשות גם בשימוש כללי, אין סיבה לקפחן. אני מציע אפוא שבמקרים הבאים הן תופרדנה מהרשימה ותידונה ביסודיות השמורה בדרך כלל למילים בשימוש כללי.

י' עופר: בישיבת ועדת המינוח המרכזית ביקשתי שההצעה שותפנות לקומנוזים וזאת שאחריה – רְעִיּוֹנָה לַאֲדָאוֹלוֹגְיָה – תוכאנה למליאה ותידונה בה בדיוק בגלל אופיין הכללי.

מ' בר-אשר: המזכירות המדעית תיתן על כך את דעתה מכאן והלאה. נעבור להצעה לקבוע לצד אֲדָאוֹלוֹגְיָה את החלופה העברית רְעִיּוֹנָה. זאת בוודאי מילה ששייכת למילון הכללי.

ר' גדיש: נדמה לי שההצעה רְעִיּוֹנָה היא הצעתו של עוזי אורנן.

ע' אורנן: זה היה הרעיון של יונתן רטוש. המילה הזאת אינה זקוקה להסברים, ולכן היא נראית לי מצוינת.

א' שורצולד: באיזה משקל המילה שקולה? אנחנו בדרך כלל נזהרים מלחדש משקלים, כלומר מילים במשקלים לא מוכרים. אני מניחה שמי שייתקל בה יגה רעיונה – על פי רעיון – ולא רעיונה.

מ' זמלי: מה תהיה החלופה העברית לאֲדָאוֹלוֹגְיָה או לַאֲדָאוֹלוֹגְיָה? המילה רעיונאי נקבעה לקופירייטר.

ר' גדיש: אפשר גם לשאול מה תהיה החלופה לאֲדָאוֹל, אֲדָאוֹלִי או אֲדָאוֹלִיסט.

ש' אליצור: נראה לי שבמקרה זה טוב נעשה אם נעביר את השאלה על כל היבטיה לוועדה למילים בשימוש כללי.

מ' בר-אשר: אני מקבל את ההצעה ומעביר מונח זה וממילא גם את זה שאחריו – נוף הֲרְעִיּוֹנָה או נוף אֲדָאוֹלוֹגְיָה (ideoscape) לוועדה למילים בשימוש כללי. ההצעה האחרונה לדיון היא דְּמִי או דְּמִי ל־simulacrum.

ח' סבתו: ההצעה דְּמִי היא הצעה מבריקה, אבל אי אפשר לקבל אותה בהיותה מושג מוכר ומשמש בקרב כל הלומדים הלכה. קבלתה כמשמעות אחרת תיצור בלבול מיותר.

א' שורצולד: ההצעה נראית לי מאוד, במיוחד בגלל הקשר להדמיה (סימולציה).

ש"י פרידמן: אני מסכים עם יואל אליצור ועם חיים סבתו שלא כדאי לערבב בין המונח הזה למושג ההלכתי.

הצבעה

בעד דְּמִי – רוב גדול

בעד דְּמִי – 2

הוחלט: דְּמִי (simulacrum).

מ' בר-אשר: אני מבין שלמלכה זמלי יש הערות נוספות. רשות הדיבור נתונה לך.

מ' זמלי: אני רוצה לשבח את הוועדה על עבודה נפלאה. אחד מחידושי הוועדה הוא החדשה – לצד מודרניזציה, אבל שם התואר מודרני נותר בעינו. בעבר נקבע בשני מילונים שמודרני הוא חדיש, ואני חושבת שאפשר גם כעת לקבוע חדיש או אף חדישי, בדומה לזוג שמות התואר יציב ויציבי במונחי חומרה.

מ' בר-אשר: גם חדש משמש למודרני, למשל בהיסטוריה הזמן המודרני הוא העת החדשה. החלופה העברית למילה מודרני צריכה להידון בוועדה למילים בשימוש כללי.

מ' זמלי: המילה שלומות מוצעת כאן תמורת well-being. בעבר היא נקבעה תמורת wellness, וכעת תחסר ל-wellness מילה.

י' הנשקה: הוועדה לבריאות הציבור דנה בזה.

ט' שטראוס שרברין: הצעת הוועדה היא בריאות טובה.

מ' זמלי: בדיונים שבסופם נקבעה המילה שלומות הוצעו ל-wellness הצעות טובות אחדות; אולי אפשר יהיה לשקול גם אותן. הערה נוספת: המילה theory רווחת במילון הסוציולוגיה – בקרב לשלשים מונחים. רק בארבעה מהם מתורגמת המילה הלועזית לתורה, כגון תורת המשחקים (game theory) ותורת המערכות (systems theory); בכל היתר – תאוריה. אפילו decision theory נשארה תאוריית קבלת ההחלטות בעוד שבספרים ובקורסים בנושא משמשת המילה תורה: תורת קבלת ההחלטות.

י' עופר: במאגר המונחים יש כמאה מונחים שבהם תורה מקבילה לתאוריה, דוגמת תורת הקבוצות כמתמטיקה ותורת הסמל או תורת הסימן בכלכלה.

מ' זמלי: נכון, אבל אם יש חשש להפוך כל theory לתורה, כדאי לחדש מילה אחרת, קרובה לתורה, אולי תורייה.

מ' בר-אשר: לא נוכל לדון כאן בהצעות חדשות. הצעתך תוכל להידון בוועדה למילים בשימוש כללי. השאלה היא אם יש סיכוי שמילה עברית שאיננה תורה תחליף את המילה תאוריה.

ד' קלקין-פישמן: המילה תאוריה נראית לי דווקא מוצלחת משום שבתאוריה יש גם תיאור וגם הסבר, והמילה תאוריה מזכירה את המילה העברית תיאור.

מ' זמלי: בשני מונחים המילה protocol מתורגמת נוהל, למשל clinical protocol הוא נוהל טיפול. נוהל הוא בדרך כלל החלופה של procedure, בעיקר במונחי טכנולוגיית המידע, ואילו כאן protocol הוא יותר מנוהל, הוא אוסף של נהלים, הנחיות וכללים. באקדמיה במרבית המקרים protocol נותר פרוטוקול, ונראה לי שהגיעה העת להצעה עברית חדשה. אני מציעה תנהיל 'אוסף של נהלים'.

מ' בר-אשר: כמו הצעתך לתאוריה, גם המקום הראוי להצעה חדשה לפרוטוקול הוא הוועדה למילים בשימוש כללי.

ע' דיקמן: למה משמשת המילה נְכִיחַ (contestable, debatable)? האם בסוציולוגיה השימוש בה שונה מבעברית הכללית? היא נראית מיותרת.

ד' קלקין-פישמן: המונח נדרש בתחום התנועות החברתיות.

מ' בר-אשר: האם היא כבר משמשת?

ד' קלקין-פישמן: ודאי.

ר' גדיש: נְכִיחַ איננו 'שנוי במחלוקת' אלא 'נושא שאפשר להתווכח עליו'.

מ' פלורנטיין: אם כך עדיף בר-ויכוח.

ר' גדיש: משקל קָטִיל לציון -able- משמש עוד מימי חידושיהם של בן-יהודה ושל ועד הלשון.

ע' דיקמן: הציבור לא יהגה בכ"ף רפה – נְכִיחַ – אלא בכ"ף דגושה, ולכן מראש מוטב שלא לקבוע אותו.

מ' בר-אשר: אני מציע שנאשר עקרונית את המילון הגדול הזה. מי שיש לו השגה על מונח זה או אחר, ומי שרוצה שמונח או כמה מהמונחים יידונו בוועדה למילים בשימוש כללי או בכל ועדה אחרת, יעביר את השגותיו למזכירות המדעית.

מ' פלורנטיין: אני לא הבנתי – אם נאשר את המילון, מה הטעם בהשגה על חלק ממונחיו לאחר אישורו?

ר' גדיש: כבר עתה מסומנים במילון שישה – שמונה מונחים שעוד לא נמצא להם פתרון ועודם בריון. גם אם יתווספו עליהם כמה מונחים, חבל בגללם לעכב את אישורם של כ-1900 מונחים אחרים. כל הסתייגות שתגיע למזכירות המדעית בקרוב תטופל.

מ' בר-אשר: אני מציע פרק זמן של שבועיים ימים להגשת ההסתייגויות.

י' עופר: עולה פה שאלה עקרונית של גבולות הדיון בין ועדות מינוח מקצועיות לוועדה למילים בשימוש כללי. יש מילים שוועדה מקצועית יכולה להעביר לוועדה למילים בשימוש כללי מיוזמתה, אבל לא נכון לדעתי שהוועדה למילים בשימוש כללי תשלוף על דעתה מונחים מרשימת מונחים מקצועיים, תעביר אותם אליה ובכך תפקיע אותם מהתחום המקצועי.

מ' בר-אשר: אני רואה את דבריך, אבל אינני חושב שמדובר במקרים רבים. מילים כמו אידאולוגיה או קומוניזם, אין דובר משכיל שלא משתמש בהן.

ד' קלקין-פישמן: הגיוני בעיניי שמונחים שלנו יופיעו גם במילונים אחרים. אני רק מבקשת שהאקדמיה לא תחליט אם מונח משמש או לא משמש בסוציולוגיה.

מ' בר-אשר: אני מציע לאשר את המילון בהצבעה – בכפוף להסתייגויות שתתקבלנה בזמן הקרוב מאוד.

הצבעה

בעד אישור המילון – 20

נגד אישורו – 2

אושר המילון למונחי הסוציולוגיה.

[הערת העורך: רשימת תיקונים למונחי הסוציולוגיה אושרה בישיבה שמה; השלמות ותיקונים למילון אושרו בישיבה שמה].

ב. הכתיב חסר הניקוד – המשך הדיון

מ' בר-אשר: נמשיך את הדיון מן הישיבה הקודמת על הצעת ועדת הדקדוק לשינויים בכללי הכתיב חסר הניקוד. דברים חשובים בנושא זה נאמרו בישיבה הקודמת, והמזכירות המדעית שלחה לחברים סיכום שלהם. היום נפתח גם את הדיון בשאלת הרכבת הניקוד על הכתיב המלא, למשל אם יאושר הכתיב **עוצמה**, האם תנוקד תנועת העי"ן בחולם? בשלהי הישיבה הקודמת הציע בלאו להגביל אפשרות זו – הסוטה מן הניקוד המקובל במקרא – לתלמידי הכיתות הנמוכות בלבד.

מ' פלורנטיין: ראשית אני רוצה לשבח את הוועדה על עבודתה היסודית. אפשר להעיר או לחלוק על נקודה זו או אחרת, אבל אני מסכים שהשאלה המרכזית היא הרכבת הניקוד על הכתיב המלא, אפשרות הניתנת בכלל ח'. אני חושב שצריך למחוק את הכלל משום שהוא אינו עוסק בכתיב אלא בניקוד, והוא מתחיל ליצור מערכת ניקוד חדשה המקרבת אל הצעתו המפורטת של חברנו מרדכי מישור לצמצם את מספר סימני הניקוד. חוברת שלמה של "לשוננו לעם" יוחדה להצעה הזאת ולתגובות לה.

כאמור הדבר ייצור שתי מערכות ניקוד, ואם יתקבל הסעיף יהיו שתי דרכי ניקוד למילה חוכמה: חוֹכְמָה או חֶכְמָה.

לדעתי אין להוסיף על מהומת הכתיב את מהומת הניקוד, וכדאי להסתפק בניקוד עזר, המוצע בכלל ז', במקרים שיש חשש לדו־משמעות. אבל אני מציע שהאקדמיה לא תאשר במו ידיה כללים שירמסו את כללי הניקוד, כללים בסיסיים בדקדוק העברי.

ע' אורנן: אני מסכים עם פלורנטין, ואוסיף עליהם טיעון חשוב אחד: קבלת ניקוד מעין חוֹכְמָה פירושה ביטול הניקוד חֶכְמָה כאילו לא היה ולא נברא, ולדעתי זה דבר שאסור לנו לקבלו. את הכתב בלי הניקוד צריך לשפר, אבל לא לגעת בניקוד.

כיצד לשפר? קודם כול הגישה שצריך להשתדל לא לשנות את תמונת המילה אינה גישה נכונה. גם הוועדה החליטה לשנות את תמונת המילה בכמה מקרים, כמו הכתיב החדש עיזים, אימי, אבל לא במקרים אחרים.

שנית – וכבר דיברתי על כך בישיבה הקודמת – בכללי הכתיב אין מקום לכללי דקדוק ולמונחי דקדוק; כללי הכתיב אינם שייכים לזה. למשל אין לקבוע כלל שלא להוסיף יו"ד לציון התנועה i אם יש אחריה שווא נח. לעומת זאת אפשר לומר שלא תכתב יו"ד אם יש שני עיצורים רצופים בלי רווח ביניהם. אגב, אני מקווה שהכלל הזה לא יתקבל ושכמילה כגון מנהל תכתב יו"ד. גם אין להורות שלא להוסיף בעבר של בניין הפעיל יו"ד אם הפעלים מגזרת פ"נ. לעומת זאת אפשר לתת רשימה של פעלים כמו הכיר והפיל. אין זו רשימה ארוכה. אלה רק דוגמאות, אבל אין לצפות מאנשים שידעו מהו שווא נח ומהי גזרת פ"נ.

י' הנשקה: נשמעה הטענה שילדים רכים מתבלבלים בין הכתיב החסר שנלמד בראשית הקריאה ובין הנוהג לכתוב בכתיב מלא. אני מציעה להשוותם אל חבריהם ברשתות חינוך חרדיות או ערביות; שם ילד קטן מבין שבחדר הוא קורא פּוֹרָה para ובבית poro; גם ילד ערבי מדבר כך אך לומד לכתוב אחרת. אינני חושבת שאנחנו צריכים לחשוש מהקושי של שני כתיבים – מנוקד ושאינו מנוקד. למעשה אני חושבת שאת הכתיב החסר כדאי שהילדים יכירו. אחר כך, כשיגדלו ויבקשו לחפש ספר בספרייה הלאומית ויתבקשו לחפשו בכתיב חסר, יוכלו למשל לחפש חיבור גם תחת חבור.

י' ברויאר: אני נאלץ להסכים עם כל מה שנאמר עד כה. לדעתי הכתיב של דוד ילין הוא אחת מיצירות המופת של התרבות העברית במאות השנים האחרונות. יצירת המופת העברית היא המקרא, והיצירה המנוקדת ניקוד מופתי היא המקרא. הכתיב של ילין משקף את הכתיב המקראי בדרך הטובה ביותר, ואם נזנח את הכתיב היליני, נזנח את אחת מאושיות התרבות שלנו. אני מציע לא להקל בזה ראש ולא לנטוש אותו בקלות ראש. בכתיב היליני יש לדבוק בכל עוז. על כן הייתי דוחה מכול וכול את האפשרות של כתיב מלא מנוקד.

א' דותן: אני מצטער שלא יכולתי לבוא בפעם הקודמת להשתתף בדיון. בדרך כלל אני תומך ברעיון של ריענון כללים. אחרי עשרות שנים של שימוש יש מקום לבחון

מה אפשר לשפר ולתקן. אבל אין מקום למהפכה, ואילו כאן יש, בין היתר, חיפוש של דרך חדשה, כתיב שלישי, ולכתיב הזה אין מקום.

אני מסכים בהחלט עם עקרון הוועדה "שלא לשנות את הכללים אלא במעט מן המעט, ובעיקר בכמה מקרים שהכלל היה בבחינת גזרה שאין הציבור יכול לעמוד בה". השאלה היא כמובן מה זה אומר. בכמה מקרים הכלל הוא באמת בבחינת גזרה שאין הציבור יכול לעמוד בה?

לפני שאדבר על הכללים עצמם, הייתי רוצה לומר דבר מה על הניסוח. הניסוח הוא הכללים, וכללים שאינם מנוסחים בשביל הציבור, שאינו יודע דקדוק, אינם כללים. עוזי אורנן נתן כמה דוגמאות, ואפשר להוסיף עוד כהנה וכהנה, כמו בסעיף הראשון של כלל ג: "חלק ממבנה המילה" או "חלק מן המשקל". מה זאת אומרת "חלק ממבנה המילה"? למי זה מובן? שלא ככללי הדקדוק של האקדמיה הנכתבים ליודעי דקדוק, כללי הכתיב נכתבים לציבור שהשכלתו אינה בתחום הדקדוק. כיצד יכול הציבור להבחין בין צירי המתקיים בנטייה לציירי שאינו מתקיים בנטייה?

ר' גדיש: האם יש לך הצעה אחרת?

א' דותן: לא.

יש כמה פרטים שארצה להעיר עליהם, כמו על ההצעה בכלל ד' להבחין בכתיב בין יִשָּׁב לִישָׁב, בין יִדַע לִידַע. הכתיב המוצע לצורות העתיד יִישָׁב, יידע מתנגש עם כתיב צורות כגון יִישָׁב, יידע בבניין פיעל. האם זה 'מעט מן המעט'? ומה על ההבדל בכתיב בין בעיה לבעיית? זאת איננה החלטת הוועדה הזאת, ובכל זאת הייתי משנה אותה כדי לא להפריד בכתיב בין המילה לנטייתה.

אבל לא אלאה אתכם בפרטים. אני רוצה להעלות נושא חשוב אחד: ייצוג של קמץ קטן לפני חטף קמץ במילים צְהָרִים, מְחָרֵת וכיוצא בהן. הוועדה מציעה לסמן בווי"ו דווקא את הקמץ הקטן, ההגוי בפי הספרדים a, ולא לסמן כלל את החטף קמץ, ההגוי גם בפי הספרדים o: צוהרִים, כאילו ההגייה היא tsaharayim. ההגייה tsaharayim היא מסורת ספרדית עתיקה מאוד, ולה שורשים בארץ-ישראל. היא הולכת ומתפשטת היום, בייחוד בבתי הכנסת. לא ייתכן שהכתיב יכריע עניינים שבהגייה. אם כותבים וי"ו לציון הקמץ, כופים למעשה הגייה מסוימת.

ר' גדיש: גם לפי הכללים היום מילים כמו פֻּעַלוֹ נכתבות פועלו כי המילה פֻּעַל נכתבת בלי ניקוד בווי"ו – פועל.

א' דותן: את המילה טהרה יש ההוגים tahara, tohora או tahora. אני חוזר ואומר: אין להכריע בין המסורות השונות על ידי הכתיב, ואסור שכללי הכתיב יהפכו לכללי הגייה. זה לא המקום. אין לאקדמיה החלטה רשמית על הגיית פֻּעַלוֹ או צְהָרִים אלא הערת אגב בכללי החולם.

כאמור אני בהחלט תומך בשיפור הכתיב, אבל לא במהפכה, לא בכתיב שלישי. הכתיב המנוקד היום – זה שקראו לו כאן הכתיב היליני – הוא כתיב משובח, וצריך לשמור

עליו בכל טקסט מנוקד: בתפילה, בשירה ובספרות הילדים. אני יודע שיש בעיות בכתב הספר, בייחוד בכיתות הנמוכות, אבל זאת שאלה פדגוגית. ישבו הפדגוגים ויפתרו אותה, לא האקדמיה בכתוב נוסף.

מ' בר-אשר: כאשר בא הרב גורן אל הרב הרצוג והראה לו את הסידור האחד, אמר לו הרב הרצוג "הוספת עוד נוסח". כך סיפרה לי הרבנית הרצוג.

ש' אליצור: כלל ז' בהצעה, שעניינו ניקוד עזר במקום שיש חשש לדו-משמעות בקריאת המילה, הוא כלל מצוין; היפוכו של דבר הוא כלל ח' – המורה כיצד לשלב את הניקוד בכתוב המלא. אני מסויגת מאוד מניקוד כגון **חֹכְמָה**. עליי לציין ששיטה של הרכבת ניקוד על כתיב מלא נהוגה כשמונים שנה בתחום שלי, תחום הפיוט. את השיטה עיצב מנחם זולאי, שעבד יד ביד עם חנוך ילון. כשאנחנו מהדירים פיוטים מכתבי יד, אנחנו שומרים על הכתיב שבכתבי היד, המשופע דרך כלל באימות קריאה, ועליו אנו מלבישים את הניקוד המקראי. בכלל ח' מוצע חטף קמץ שאחריו וי' (**חֹרְפִים**). אם כך, אפשרי גם קמץ קטן שאחריו וי' (**חֹרְמָה**) – ולא חולם – אבל אני מציעה להסתפק בניקוד עזר ולהסיר את סעיף ח' מסדר היום.

ע' דיקמן: אני מצטרף למתנגדים לכתיבים מעין **חוכמה**, יוזמה מטעם אחר: נאמר פה שהילדים אינם יודעים דקדוק, ואני שואל כיצד ידעו? מתי ידעו? הכתיב היליני מעורר אצל הכותבים שאלות דקדוק, ויש אפילו סיכוי שהם יקבלו עליהן מענה. אני מעדיף את הכתיב הזה מכתוב שלא יעורר לעולם שום שאלה.

י' בן-טולילה: כשדבורה ברגמן הוציאה את הספר "אשא את לכבי – שירים מאת ר' משה זכות" היא ביקשה ממני לנקד את השירים. כתב היד שהתבססה עליו היה כתוב בכתוב מלא, והצעתי לנקד בשיטה שתארה שולמית אליצור, כלומר להשאיר את אימות הקריאה ולנקד בניקוד המקראי. ברגמן לא הסכימה לכך בשום פנים ואופן. היא ביקשה שאימות הקריאה המיותרות יימחקו משום שראתה בכתוב היליני את הכתיב הקאנוני והנכון. לכתוב ולניקוד של ילין יש כוח עצום.

מ' פלורנטיין: אני רוצה להעיר דבר מה על עבודת הוועדה. הוועדה עשתה נכון ומילאה את הכתיב באימות קריאה במילים כמו **חוכמה וליבי**. בכך – וכל עוד אין דקדוק העברית מתעוות – היא החליטה ללכת עם הציבור. ואני חושב שיש מקרים שבהם הייתה צריכה ללכת עם הציבור ולהסיר אימות קריאה, כמו במילים הייתה, מורותיי או עליי.

א' שורצולד: אני חושבת שצריך לנתק את הדיון בכתוב מן הדיון בניקוד. הציבור אינו יודע לנקד. לא רק התלמידים גם מוריהם. על כן צריך למלא את הכתיב בכמה שיותר אימות קריאה, ואינני חוששת מחוסר אחידות. יהיו שיקבלו את השינויים ויהיו שלא יקבלו אותם. גם היום יש הוצאות ספרים שכותבות הייתה ואחרות – היתה.

מ' בר־אשר: ויש הוצאות שנוקטות את שני הכתיבים. קיבלתי לאחרונה ספר כזה. אם אין דוברים נוספים שמעוניינים להשמיע את דעתם, אנעל בזאת את הישיבה. ועדת הדקדוק תדון בכל הנושאים שהועלו. אחר תישלח לעיונכם ההצעה הסופית, ובישיבת המליאה הבאה שנושא הכתיב יהיה על סדר יומה נוכל להתחיל לקבל החלטות. תודה רבה.